

מהי חרות?*

מאת שלמה פרלה/גרהמסטון

חג הפסח במשמעותו ההסטורית מבטא ביסודו את יציאתם של בני ישראל משעבוד לחירות, והיותם לעם. זמן קצר לאחר מאורע הסטורי זה מתנסה העם, שזה עתה יצא לחירות, בחווית מעמד הר סיני, ותוך כפיית מצוות עליו הינו הופך להיות אומה.

אומה זו מיוחדת במינה שכן היא בכללותה מתהווה מכח תורפה מטפיסית חד פעמית. גם התורה וגם מדרשי חז"ל מקשרים את שתי התופעות הללו ואינם רואים בראשונה אלא כפתיחת דרך להתהוותה של שניה: "לכן אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם ממצרים ואתכם מצרים והצאתי אתכם אל הארץ הזאת". וכן אמר ה' למשה במעמד הסנה הבוער באש: "...בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה". ורש"י בפירושו לפסוק זה מעיר: "וששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים, דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה לטוב ג' חדשים שיצאו ממצרים". (רש"י, שמות ג' י"ב).

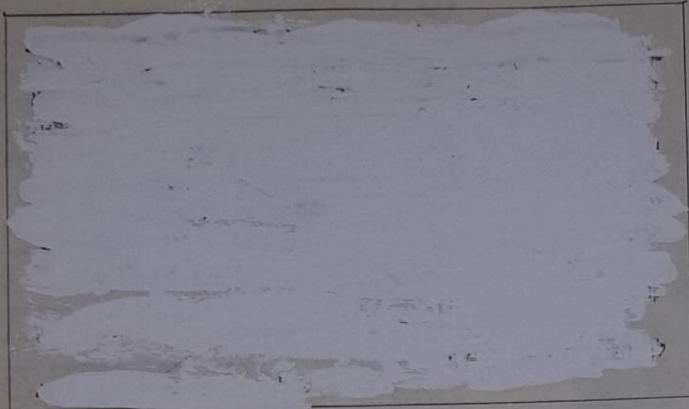
למדמים אנו כי שבירת עול שעבוד מצרים הינו תנאי הכרחי להפיכת בני ישראל לאומה קדושה על ידי הטלת עול מצוות עליהם, והשאלה המתבקשת היא האם אכן עולה מושג החירות בקנה אחד עם מציאות קבלת עול מצוות.

ידוע כי על פי השקפת חז"ל רק מי שמקבל עליו עול תורה הינו בן חורין, בעוד שעל פי השקפות ליברליות ופסיאודו ליברליות שונות הנשענות על בסיס רעיוני אנטי-דתי מפוקפק, אין הן מצוות אלא גורם המעכב את חירות הפרט והכלל גם יחד (במדינת ישראל הבטוי "חפשי" הוא שם נרדף לחילוני).

מובן כי הויכוח נטוש לא על עצם תוקפן של המצוות וכחן המכריע בהכוננת התנהגות היחיד והצבור — אלא על מהותה של החירות.

סבורני כי ההשקפה "הליברלית" יונקת השראתה מהפילוסוף שפינוזה הטוען כי "החירות היא הפעולה מתוך ההכרח של הטבע העצמי", והנני מרשה לעצמי להתנגד לדבריו ולהצביע על אי הנוחות ההגיונית שבהם: ראשית כל חייבים אנו להבין כי הדבור

* כותב המאמר הוא יועץ הסטודנטים היהודיים באוניברסיטת רהודס, ומרצה ליוודיקא.

על "טבע עצמי" דבור סרק הוא באשר אין לאדם טבע עצמי. אין המערכת הטבעית של ראובן שונה מזו של שמעון, ומה שנראה לנו כשונה אינו אלא שנוי ואריאטיבי או שנוי שבהדגשה, ובמקום "טבע עצמי" חייבים אנו לדבר על טבע אנושי. יתירה מזו: שפינוזה מדבר על "ההכרח" של הטבע העצמי, ובטוי זה ("הכרח") ודאי שמצביע על קיומו של גורם משעבד.

ואכן, טוענים חז"ל כי אדם המנוער מעול מצוות נתון בשעבוד יצרי, נתון תחת ה"הכרח של הטבע העצמי".

בטרמינולוגיה מודרנית יותר נשתמש בדבריו של הפרופסור הישראלי ישעיה ליבוביץ האומר כי קבלת אורח חיים שאינו נובע מטבעו של האדם משמעותו שחרור האדם משעבודו לכבלי הטבע הגלמי.

אין החירות בתוך עולם היצרים אלא רגעית ומדומה ומשעבדת את הרצון שהוא הוא הכח המפריד בין עולם הבהמיות ועולם האנושיות הנבראת בצלם. את משמעות החירות ניתן למצוא אך ורק בתכונת הרצון שהוטבעה בנו, וטעות היא לחשוב כי הליכתנו אחרי יצרנו הינה פרי רצוננו, כי הרי ברצון טמון כח ההחלטה ו-בסיסו של כח זה הינו הגורם האינטלקטואלי-רוחני אשר בהוויתו העצמאית עומד הוא מעל ומעבר לטבעו הגלמי. טעותו של שפינוזה ושל התורות הנוהות אחריו היא בכך שהם מזהים את היצר עם הרצון, את הגלמי עם העל-גלמי.

המצוות ביהדות אינן נובעות מטבעו של האדם, אם כי אין הן עומדות בסתירה לו ואינן עומדות להכריתו, כי הרי גם טבעו של האדם בכלל הבריאה הוא, אבל הן באות לשעבד את הטבע לרצון. בספרו "דורנו מול שאלות הנצח" מביא ד"ר אהרן ברט ז"ל דוגמה של שעבוד היצר לרצון: יהודי שתכף עליו יצר אכילה יודע כי עליו ל"המלט" לרגע קט מאחזית יצרו ו"לחשוב" אם יכול הוא ל"הכנע" ליצרו, אם לאו. עליו לבחון תחילה אם המאכל המונח לפניו כשר, והאם מותר לו לאכול מאכל זה דווקא בזמן זה שיצרו תובע זאת ממנו (כגון מאכל חלב לאחר בשר), ולפני שנוגס הוא במזון חייב הוא בברכה, ובמקרים מסוימים עליו להפריש תרומות ומעשרות. כלומר, אם כי קיומו של יצר האכילה שייך מיסודו לדרגה הטבעית הגלמית הרי חובת קיום המצווה הקשורה באכילה מעדנת יצר זה ומעלה אותו לדרגת רצון.

ואם תאמר הרי גם כאן קיים יסוד השעבוד שהרי נהיר לו ל-אדם שבגזירת מאמר אל עליו לקיים המצווה, הרי אומר לך כי אמנם החירות ה"מוחלטת" איננה קיימת. קשה לשכל האנושי ל-תאר מצב של חירות מוחלטת שהרי כל מוחלט מצוי בתחום האינ-סוף — מקום שדעתו של אדם אינה מגעת. אולם רבה מידת החי-רות אצל מקיים המצוות מאשר אצל המשליכן מאחרי גוו, כיוון שבעצם פעולת המחשבה שלפני בצוע המעשה, ובעצם קיומה של ההחלטה המתקבלת על בסיס רוחני קיים משהו מאידיאת החירות המוחלטת.

יציאת מצרים, אם כן, שחררה את הכלל משעבוד מלכות ורק משעת קבלת התורה נפתח הפתח לחדירתה של מידת החירות לאישיות הפרט.

Coats

the thread makers

J. & P. Coats (South Africa) Limited

P.O. Box 4313
Johannesburg

Telephone: 836-5204
Telegrams: "SPOOL"

Wish all Jewish Clients and Friends
a happy Passover

ל לקוחותינו ומכרינו היהודים
חג פסח שמח